

УДК 2-428.6 (044.3) (045)

І.О. Демірська

«АНАЛІТИЧНИЙ АРГУМЕНТ» П. Ф. СТРОССОНА: ІНТЕРПРЕТАЦІЯ І КРИТИКА

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
e-mail: denial_22@ukr.net

Анотація. У роботі ми розглянемо успішність обґрунтування засобами аналітичного аргументу кантівських положень, що виокремлені П. Ф. Строссоном у тезу необхідності єдності свідомості та тезу об'єктивності. П. Ф. Строссон звертається до аналізу обґрунтування тези необхідності єдності свідомості та тезу об'єктивності, реконструювавши до того «Трансцедентальну естетику». Встановивши сенс, у якому необхідно розуміти апріорність форм чуттєвості, він намагається зробити те саме й для форм розуму. У статті наголошується на тому, що завданням П. Ф. Строссона є спроба показати, що для можливості досвіду ми маємо розпізнавати одиничні об'єкти як окремі випадки загальних понять. Проте це дослідження є лише підґрунтям доказу, точніше, демонстрації істинності, тез об'єктивності та єдності.

Ключові слова: аналітичний аргумент, трансцедентальний ідеалізм, доведення, трансцедентальна дедукція.

Вступ

У своїй роботі «Bounds of sense» Пітер Строссон пропонує інтерпретацію кантівської «Критики чистого розуму», яка стала класичною в англо-американському філософському дискурсі. Метою дослідження П. Ф. Строссона є звільнення критичного вчення від метафізичних надмірностей і виведення на поверхню ядра головного досягнення кантівської філософії – «аналітичного аргументу». Так П. Ф. Строссон називає сукупність положень, що пояснюють організацію, «концептуальну структуру» відомого нам досвіду.

Мета дослідження

Метою дослідження є критичне осмислення «аналітичного аргументу» П. Ф. Строссона.

Методологія дослідження

Для досягнення поставленої мети в роботі застосовані загальнонаукові філософські підходи і методи: порівняльний, сходження від абстрактного до конкретного, аналіз та синтез тощо.

Результати

Аналітичний аргумент, практично повністю, за винятком кількох пояснень, викладених І. Кантом у «Трансцедентальній естетиці» та «Трансцедентальній аналітиці», становлять шість фундаментальних тез:

1) досвід за своєю сутністю є тимчасова послідовність – теза темпоральності (the temporality thesis);

2) має існувати така єдність між елементами деяких протяжних у часі послідовностей вражень, яка потрібна для можливості самосвідомості, або самоатрибуції (self-ascription) сприйняття з боку їхнього суб'єкта, – теза необхідності єдності свідомості (thesis necessary unity of consciousness);

3) досвід повинен включати поінформованість про (awareness of) об'єкти, які можливо відрізнити від їх сприйняття у тому сенсі, що судження про ці об'єкти є судженнями про те, що має місце незалежно від фактичних суб'єктивних досвідів про них, – теза об'єктивності (objectivity thesis);

4) об'єкти згадувані в п.3, по суті є просторовими – теза просторовості (spatiality thesis);

5) повинна існувати єдина (просторово-часова) структура емпіричної реальності, що охоплює весь досвід і його об'єкти, – теза просторово-часової єдності (thesis of spatio-temporal unity);

6) певні принципи сталості та причинності повинні виконуватися в фізичному, чи об'єктивному, світі речей у просторі – теза аналогій досвіду.

П. Ф. Строссон стверджує, що аналітичний аргумент кантівської системи тісно пов'язується його автором з доктриною трансцедентального ідеалізму, яка має сторонні критичному дослідженню цілі (а саме морально-етичні) і не потрібна для пояснення досвідового знання. Центральним і найбільш спірним положенням трансцедентальної теорії П. Ф. Строссон, слідуючи більшості критиків І. Канта (починаючи з Якобі), вважає тезу про існування непізнаних речей у собі, які тим не менш якимось незбагненим чином є причиною явищ у досвіді. Звісно ж, що таке тлумачення трансцедентальної теорії – не є найпліднішим і таким, що симпатизує кантівському тексту, проте ми не будемо тут зупинятися цьому питанні.

У такий спосіб П. Ф. Строссон вважає, що аналітичний аргумент є закінченою, самостійною, повноцінною філософською теорією, яка пояснює будову досвідового знання. У запропонованій статті ми розглянемо, наскільки успішним виявилось обґрунтування засобами аналітичного аргументу кантівських положень виокремлених П. Ф. Строссоном у тезу необхідності єдності свідомості й тезу об'єктивності.

П. Ф. Строссон звертається до аналізу обґрунтування цих тез, реконструювавши перед тим «Трансцедентальну естетику». Визначивши сенс, в якому потрібно розуміти апріорність форм чуттєвості, він має намір вчинити те саме й для форм розуму. П. Ф. Строссон ставить своїм завданням показати, що для можливості досвіду ми повинні розпізнавати одиничні об'єкти як окремі випадки загальних понять. Однак, це дослідження є лише підготовкою до доведення, точніше демонстрації істинності, тез об'єктивності та єдності. Британський філософ формулює першу тезу так: для можливості досвіду необхідно, щоб цей досвід був досвідом про предмети (необхідно зазначити, що в англійській літературі кантівські «предмет» та «об'єкт» позначаються одним словом «object», що іноді призводить до викривлення сенсу кантівських понять, розмиванню чіткого кордону між ними), що сприймаються як існуючі поза та незалежно від нас (Stroud 1968). Друга теза спочатку набуває такого вигляду, начебто вона належить до зовнішнього

світу: для можливості досвіду суб'єкт повинен відносити об'єкти до єдиного, законо- відповідно організованого зовнішнього світу. Однак, далі стає зрозумілим, що ця вимога ґрунтується на ще фундаментальнішій – вимозі єдності свідомості суб'єкта. Тоді ця теза набуває іншої форми: множина наочних уявлень, або фрагментів досвіду, мають володіти такою пов'язаністю, що вимагається для можливості самосвідомості суб'єкта. З цих трьох остання теза, на думку П. Ф. Строссона, є основною, інші ж, хоча й мають самостійне значення, спираються на неї (Stroud 1968).

Британський філософ у такий спосіб відтворює питання, що постало перед І. Кантом на цьому етапі дослідження: «... Не враховуючи форм просторового та тимчасового розташування предметів, що зустрічаються в досвіді, які властивості можна вважати необхідними у будь-якому зв'язному понятті досвіду в силу лише того, що одиничні предмети, які ми пізнаємо, повинні потрапляти під (підводитися під) загальні поняття» (Stroud 1968). На перший погляд, відповідь І. Канта така: ніщо, окрім «форми мислення про предмети взагалі» (Stroud 1968). Тут набуває чинності вже згадувана складність, що пов'язана з однаковим перекладом понять «об'єкт» і «предмет» англійською мовою. П. Ф. Строссон, вбачаючи в наведеної вище цитаті «форму мислення про об'єкт взагалі», стверджує, що в ньому «об'єкт» несе неявний сенс об'єктивності, тобто І. Кант дещо змінює сенс поняття, яке тепер означає дещо більше, ніж одиничний випадок загального поняття. Предмет поєднується з об'єктом. Насправді І. Кант ніде не перетинає чітку лінію, яка розділяє ці два поняття. Предмет може здаватися об'єктом, як бачимо, повинен здаватися об'єктом, але ним не є. Від можливості цього ми завжди відмовляємося, як тільки визнаємо за собою володіння якоюсь повністю або частково додослідною пізнавальною конструкцією, елементи якої неможливо відокремити в досвіді від елементів, привнесених ззовні. Тому сподівання П. Ф. Строссона, що предмет може виявитися об'єктом, а не просто здаватися ним, можна зустріти із сумнівом уже на цій стадії дослідження. Однак, нам належить встановити, які ще аргументи, окрім того, що виник частково через особливості перекладу речення про змішування сенсів понять, висувуються ним на підтримку такої теорії.

Обговорення

Теза об'єктивності та теза необхідності єдності свідомості є предметами доведення «Трансцендентальної дедукції». Необхідно зазначити, що поняття «доведення» має дещо специфічний сенс: йдеться про фундаментальні принципи влаштування будь-якого знання, яке можна лише підтвердити, продемонструвавши їхню необхідність для будь-якого знання. Баррі Страуд пропонує називати такий, вперше широко використаний Кантом спосіб міркування «трансцендентальним аргументом» або «трансцендентальним міркуванням» (Stroud 1968).

Доведення другої тези починається з аналізу визначення досвіду, доведення першого будується на підставі другого. Як зазначає Річард Рорті, успіх

інтерпретації П. Ф. Строссона залежить від того, чи вдасться показати, що «використання понять передбачає можливість самосвідомості і що самосвідомість передбачає досвід про об'єктивний світ» (Rorty 1970, 208). Варто зазначити, що сам П. Ф. Строссон у своєму міркуванні говорить не про самосвідомість, а про необхідну єдність свідомості. Всі ці тези, без сумніву, пов'язані та залежні одна від одної, комплексне їхнє доведення можна, в залежності від філософських пресуппозицій починати з різних положень. Для П. Ф. Строссона, що рухається від емпіризму, такою відправною точкою є факт існування досвіду, однак хід його міркування виглядає дещо інакше, ніж уявляє Р. Рорті: від факту існування досвіду П. Ф. Строссон переходить до сутнісного для досвіду процесу підведення предметів під поняття, що пов'язане з необхідністю єдності свідомості, а це, в свою чергу, вимагає самосвідомості, яка неможлива без сприйняття об'єктивного світу. Іншими словами, Р. Рорті випустив з виду, скоротив у цій побудові один ланцюжок – єдність самосвідомості.

Що стосується І. Канта, то він в «Трансцендентальній дедукції» не розставляє так явно пріоритети серед цих положень. Скоріше за все, він пропонує декілька варіантів міркування, які починаються з різних тез і в сумі складають повну картину їх взаємопов'язаності. Так, «Трансцендентальну дедукцію» він починає з однієї з форм важливішого, на його думку, в усьому критичному дослідженні питання про синтез: як виникає поєднання різноманіття уявлень? (Stroud 1968) Тільки вирішуючи це питання, він приходять до тези про необхідну єдність апперцепції (або свідомості). Критика кантівської теорії синтезу, синтетичного апіорі стала загальним місцем емпірицьки орієнтованої філософії. П. Ф. Строссон впевнено слідує цій програмі, замінюючи навіть кантівські формулювання проблем, що підлягають дослідженню. Відмінність у філософській мові примітна: Кант говорить про з'єднання уявлень П. Ф. Строссон замість цього користується лише вдалим для нього кантівським виразом «підведення під поняття», що не містить безпосередньої вказівки на синтез. П. Ф. Строссон вважає теорію синтезу зайвою при дослідженні – аналізі – дослідного знання: «... Цю доктрину (синтезу), можливо вдасться обійти, встановивши прямий аналітичний зв'язок між єдністю самосвідомості та об'єднаною об'єктивністю світу нашого досвіду» (Stroud 1968).

Здійснення при формуванні знання синтетичних процедур здавалося І. Канту настільки очевидним, що він почав своє міркування з цього факту. Дані про досвід наочні уявлення поєднуються в єдине знання про них, і з'ясування пристрою, що виконує цю роботу механізму є предметом «Трансцендентальної дедукції». Які ж строссонівські підвалини стали поштовхом до такої радикальної перебудови міркування? Множинність суперечливих інтерпретацій Кантової теорії синтезу, є, на думку П. Ф. Строссона, знаком, приховуваних в ній суперечностей. Британський філософ знаходить ці протиріччя та вказує причину – довільність поділу

здібностей розуму на пасивну чуттєвість і активний розум.

Висновки

З'ясувавши інтерпретацію П. Ф. Строссона, а також деякі її оцінки іншими аналітиками, ми дійшли висновку, що засобами цієї інтерпретації не вдається задовільно обґрунтувати тезу необхідної єдності свідомості, однієї з шести фундаментальних положень «Критики чистого розуму». Причиною такої невдачі, як з'ясувалося в ході дослідження, є відмова від Кантівської теорії синтезу, без якої продемонструвати дівість тези не вдається. Отже, необґрунтована теза єдності свідомості створює труднощі й для тісно пов'язаної з нею (як у теорії П. Ф. Строссона, так і у І. Канта) тези об'єктивності. Вирішити цю проблему, включивши теорію синтезу в інтерпретацію, можливо лише за умови

I. Demirska

P. F. STRAWSON'S ANALYTICAL ARGUMENT: INTERPRETATION AND CRITICISM

Introduction. In his work "Bounds of Sense", Peter Strawson interprets Kant's "Critique of Pure Reason". The purpose of P. F. Strawson's research is to liberate critical teaching from metaphysical excesses and bring to the surface the core of the main achievement of Kantian philosophy – "analytical argument". This is what P. F. Strawson calls the set of propositions that explain the organization, the "conceptual structure" of the known experience. **The aim and tasks.** The aim is a critical interpretation of P. F. Strawson's "analytical argument." **Research methods** include general scientific philosophical approaches and methods: comparative, ascent from the abstract to the concrete, analysis, synthesis, etc. **Research results.** The success of substantiation using the analytical argument of Kantian propositions, which are separated by Strawson into the thesis of the necessity of the unity of consciousness and the thesis of objectivity is studied. Strawson turns to the analysis of the justification of these theses, reconstructing the "Transcendental Aesthetics". Having established the sense in which the a priori nature of the forms of sensibility must be understood, he tries to do the same for the forms of the mind. The research emphasizes that Strawson's task is an attempt to show that for the possibility of experience, we must recognize single objects as separate cases of general concepts. However, this study is only the foundation of the proof, more precisely, the demonstration of the truth, theses of objectivity and unity. **Conclusions.** After clarifying Strawson's interpretation, as well as some of its evaluations by other analysts, we concluded that through this interpretation, it is not possible to satisfactorily substantiate the thesis of the necessary unity of consciousness, one of the six fundamental provisions of the Critique of Pure Reason. The reason for such a failure, as it became clear in the course of the research, is the rejection of Kant's theory of synthesis, without which it is impossible to demonstrate the effectiveness of the thesis. Therefore, the unsubstantiated thesis of the unity of consciousness also causes difficulties for the thesis of objectivity, which is closely related to it (both in Strawson's and Kant's theories). Solving this problem by including the theory of synthesis in the interpretation is possible only if the latter is fundamentally rebuilt. In particular, it would be necessary to revise Strawson's interpretation of the concept of a priori, since the prerequisites for synthesis would have to be considered, in one way or another, as properties of consciousness, and, following this, the interpretation of the doctrine of transcendental idealism, including its main provisions in the interpretation.

Keywords: analytical argument, transcendental idealism, proof, transcendental deduction.

фундаментальної перебудови останньої. Зокрема, довелося б переглянути строссонівське трактування поняття апіорі, оскільки, передумови для синтезу довелося б, так або інакше, розглядати як властивості свідомості, а слідом за цим і трактування доктрини трансцендентального ідеалізму, включивши в інтерпретацію її основні положення.

Список літератури

1. Stroud B. Transcendental arguments. *Journal of Philosophy*. 1968. № 65 (9). P. 241–256.
2. Rorty R. Strawsons objectivity argument. *The Review of Metaphysics*. 1970. № 24. P. 207–244.

References

1. . Stroud, Barry. 1968. "Transcendental arguments." *Journal of Philosophy* 65 (9): 241–256.
2. Rorty, Richard. 1970. "Strawson's Objectivity Argument." *The Review of Metaphysics* 24 (2): 207–244.

УДК 340.12:32.019.51(045)

С.С. Орденів

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПОЛІТИЧНІЙ МОВІ КОМУНІКАЦІЇ

Національний авіаційний університет

e-mail: ordenov@nau.edu.ua;

ORCID ID: 0000-0002-2572-8300; Researcher ID: Q-7658-2018

Анотація. У статті здійснюється філософська рецепція трансформації концепту прав людини у політичній мові комунікації. Показано, що одним із ключових понять у сучасному глобалізованому суспільстві є поняття «права людини», яке має порядок різного рівня відповідно до його історичного розвитку, що увійшло у соціально-політичні і філософські теорії під назвою «покоління прав людини». Осмислюються філософсько-правові та політичні теорії, які послуговували концептуальними засадами для формування прав першого і другого поколінь. Обґрунтовується теза, що у ході інституціоналізації прав третього і четвертого поколінь відбувається деконструкція принципів права, у результаті чого права третього і четвертого поколінь входять у суперечність із правами першого і другого поколінь, а також із загальноприйнятими класичними юридичними принципами й нормами. Зазначені процеси відбуваються на тлі постмодерної трансформації політичної мови комунікації у глобальному масштабі, у якій складно взаємодіють індивідуальні, національні, інтернаціональні, міжкультурні та інші компоненти.

Ключові слова: політична філософія, постмодерна культура, політична комунікація, мова політики, права людини, неолібералізм, глобалізація.